

Podrobnejše razvrstitve knjig slovenskih in tujih avtorjev ter ostale zanimivosti iz tega izbora si lahko ogledate na domači strani knjižnice Otona Župančiča: <http://www.lj-oz.sik.si/index.htm>, v

rubriki: ALI VAS ZANIMA, pod naslovom: IZBOR MLADINSKIH KNJIG, pod izborom MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA, pod gumbom: VEČ O TEM.

Vojko Zadravec

MOŽNOSTI KNJIŽEVNE IN BRALNE VZGOJE Z REVIJAMI

Seveda so možnosti književne in bralne vzgoje z dobrimi revijami številne, bogate in raznolike in jih predstavljam iz neke vrste prakse. Ne sicer iz izkušenj v skupini predšolskih otrok – tudi to bi bil zelo zanimiv pogled – ampak naravnost iz uredništva *Cicibana* in *Cicidoja*.

Ta položaj je za pisanje obenem udoben in neudoben: udoben zaradi bližine in dobrega poznavanja predmeta, nelagodje pa se pojavi ob misli, ali se zmorem ogniti pristranosti. O slovenskih revijah za otroke je mogoče marsikaj tehtnega povedati, pa vendar strokovnjaki za področje mladinske književnosti, književni kritiki, pedagogi ... o njih skoraj nič ne pišejo.¹ Kar je gotovo za vse velika škoda – za tiste, ki se trudimo delati kakovostne revije, in za one, ki v tej vsesplošni vseenosti uspevajo s površnimi in cenenimi. Navsezadnje so najbolj oškodovani naslovniki – otroci.

Kdaj lahko rečemo, da je revija za otroke kakovostna? Dobra leposlovna revija prinaša dovolj velik delež leposlovnih besedil, ki so pretehtano izbrana; dobra poučna revija pa zagotavlja pisano

raznoverstnost besedil drugih funkcijskih zvrsti. Dobro revijo za otroke odlikuje prečiščen jezik na eni in prečiščen likovni jezik na drugi strani (ilustracija, fotografija, oblikovanje ...) Odlika dobre revije za otroke je povezovanje različnih vej umetnosti (besedne, likovne, glasbene), ki spodbuja k umetniškemu izražanju tudi naslovnika. Dobra revija za otroka jemlje otroka in njegovo pravico do resničnosti resno, spoštuje njegova čustva, upošteva njegove posebne potrebe, gradi na njegovih izkušnjah in jih bogati, se ne poigrava niti z njegovo naivno nagnjenostjo h kiču niti ne s stereotipi (spolnimi, rasnimi, verskimi, narodnostnimi in drugimi) ...

Še in še bi lahko naštevala. Toda tako, kot je težko v nekaj besedah in preprosto razložiti, katere odlike ima dobra knjiga, zgodba, ilustracija ... tako ali pa še teže je opredeliti dobro otroško revijo. Poskušala bom na primeru revij, pri katerih urejanju sodelujem: opisala bom značilnosti *Cicibana* in *Cicidoja*.

Revija *Ciciban* je v šolah in vrtcih živo prisotna že od leta 1945. Leta 1998

¹ V uredništvu vemo le za dve diplomski nalogi (Danica Štumerger, *Uredniški koncepti revije Ciciban*; mentorica prof. dr. Helga Glušič, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, š. l. 1994/95. Maja Čufer *Spodbujanje predpismenjevalne zmožnosti s slikopisi*; mentorica doc. dr. Vida Medved Udovič, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Predšolska vzgoja, Enota v Kopru, š. l. 2001/ 2002.) ter za članek *Cicibanova in Cicidojeva rubrika Pojemo, pojemo ...* dr. Branke Rotar Pance, objavljen v reviji *Vzgojiteljica*, junija 2002. Nekaj kratkih priložnostnih besedil o pomenu in zgodovini *Cicibana* najdemo v *Zlatem Cicibanu*, ki je izšel ob petdesetletnici revije, l. 1995 (ur. Nataša Bucik in Danica Štumerger).

se je uredništvo odločilo za še eno otroško revijo, *Cicido*, da bi lažje streglo potrebam in sposobnostim različno starih otrok. V didaktičnih nalogah in v poljudnih besedilih je namreč skoraj nemogoče obenem nagovarjati triletnega malčka in osemletnega šolarja. Tako je *Cicido* namenjen otrokom od drugega do šestega leta, *Ciciban* pa otrokom od tu naprej; vendar meje niso ostre, pri književni vzgoji še prav posebej ne, saj se dolga čudežna pravljica ali lirska pesem z zastrto metaforiko globoko dotakne tako malčka kot starejšega šolarja, mogoče obeh prav s svojo nedoumljivostjo. In narobe: zgodba v slikah, ki jo v *Cicidoju* namenjamo najmlajšim in v književnost niti ne sodi, saj nima besed (nanje šele čaka, izziva s slikami), bo triletnika spodbudila k spraševanju, ugibanju in pripovedovanju, osemletnika pa že k pisnemu upovedovanju.²

Kaj odlikuje kakovostno leposlovno in poučno revijo za otroke? Dovolj velik delež leposlovnih besedil in pretehtan izbor le-teh, pisana raznolikost besedil drugih funkcijskih zvrsti, izbrana likovna oprema (ilustracija, fotografija, otroška risba) in končno tudi povezo-

vanje različnih vej umetnosti (besedne, likovne, glasbene ...).

Delež izbranega leposlovja je bil v *Cicibanu* že od začetka precejšen in pravzaprav v nobenem uredniškem konceptu ni bil zanemarjen. Iz pravljič, iz ciklusov pesmi in ugank, slikopisov in glasbenih pravljič, ki so izhajali v *Cicibanu* in *Cicidoju*, so nastajale in še nastajajo knjige.³ V *Cicibanu* so dobrega pol stoletja objavljali skoraj vsi priznani slovenski književnik in književnice, ki so pisali tudi za otroke. Tako je tudi še danes.⁴ Urednice premišljeno črpamo iz knjig, iz tradicije, tudi iz starih letnikov naše revije, saj otroci hitro rastejo, lepa besedila pa ostajajo lepa in nas živo nagovarjajo.

V *Cicibanu* zadnjih devetih let in tudi v *Cicidoju* je največ pripovedne proze – v vsaki številki vsaj ena (daljša) ljudska pravljica, ena daljša avtorska pravljica in še nekaj krajših zgodb: bodisi fantastičnih pripovedi bodisi takih z motiviko iz vsakdanjega življenja otrok. Ker je za nebralca ali oblikujočega se bralca najpomembnejši in prvi stik s stranjo v reviji pogled na ilustracijo, tej namenjamo veliko pozornosti in so

² Reviji povezuje priloga Za starše (in seveda za učiteljice, vzgojiteljice), namenjena otrokovim odraslim »vodnikom po reviji«. Zelo poljudno napisani članki osvetljujejo nekatere rubrike in naloge iz *Cicibana* oziroma *Cicidoja*. Tako npr. k vsaki vzgojno-izobraževalni temi meseca knjižničarka pripravi uporaben seznam dostopnih leposlovnih in poljudnih knjig. Tovrstnih povezav je še veliko.

³ Naštela jih bom le nekaj, npr. zbirke ljudskih pravljič *Babica pripoveduje*, *Mamka Bršljanika*, *Lonček*, *kuhaj*; antologija ljudskih pesmi z vsega sveta *Zajček sivi*, *nagajivi* (prevajalka in prva urednica vseh teh zbirk je Kristina Brenkova); slikopisi Anje Štefan v zbirkah *Čez griček v gozdiček* in *Lešniki*, *lešniki* ter pravljice iste avtorice v slikanici *Melje*, *melje mlinček*, pesmarica *Pojemo*, *pojemo*, ki jo je skupaj z zgoščenko uredila Katja Virant Iršič (tudi avtorica glasbenih pravljič pod naslovom *Bakreni prstan*); lirske pesmi Ferija Lainšča *Rad bi*; *Živalske uspavanke* Lilijane Praprotnik Zupančič; *Uganke o živalih* (izbor), *Skrinja pisana* (izbor slovenskih ljudskih pesmi); iz *Cicibanove* in *Cicidojeve* zakladnice pa je trenutno v pripravi še kakih sedem knjig!

⁴ *Ciciban* in *Cicido* sta trenutno edini leposlovni reviji za otroke od 2. do 8. leta. *Kekec* je namenjen malce starejšim otrokom, druge otroške revije, ki izhajajo bodisi samostojno bodisi kot priloga revij za starše, družino, vzgojo, pa prinašajo daleč premalo leposlovja – in še to je nekritično zbrano ali pa gre v resnici le za didaktična besedila – da bi ob njih mogli govoriti o možnostih premišljene in kakovostne književne vzgoje.

zato daljše pripovedi bogato členjene z (vinjetnimi) ilustracijami, tako da je mogoče pravljico v *Cicibanu/Cicidoju* brati in gledati kot slikanico. Zelo priljubljen je pri bralcih začetnikih pa tudi pri otrocih v predbralnem obdobju tako imenovani slikopis – na pol književna na pol pa že didaktična vrsta besedila, v katerem so narisljivi samostalniki upodobljeni. Mejni žanri so še strip v *Cicibanu* ter zgodba v slikah oziroma kar zgodba brez besed v *Cicidoju*. Vse te leposlovne in tudi ne čisto leposlovne vrste spodbujajo k branju tudi manj večnega bralca.

Prvo povabilo k besedilu v reviji je za nebralca seveda ilustracija, kot sem že omenila. Vemo, da z odločitvijo za tega ali onega ilustratorja močno opredelimo značaj ilustriranega besedila. Isto besedilo bo z ilustracijo Alenke Sottler obetalo liričnost, z ilustracijo Jelke Reichman idilo, z ilustracijo Zvonka Čoha humor... Obenem se zavedamo močnega vpliva ilustracije na oblikovanje estetske občutljivosti otroka (in odraslega).

Za *Ciciban* in *Cicido* še danes slikajo najboljše slovenske ilustratorke starejše generacije (M. Stupica, A. Gošnik Godec, M. Jemec Božič), iz srednje generacije pa M. Manček, M. Schmidt, J. Godec Schmidt ter nekoliko mlajši D. Demšar, A. Sottler, M. Cerjak, Z. Čoh, L. Praprotnik Zupančič, S. Junaković... Med mladimi, ki se uveljavljajo, so najbolj opazni G. Vahen, M. Kozjek, A. Zavadlav, A. Košir, A. Razpotnik... Mnogi naši ilustratorji so avtorji imenitnih, tudi nagrajenih knjig; sodelujejo na mednarodnih razstavah, so dobitniki domačih in mednarodnih nagrad. Mladi, ki se pri nas učijo, pa se na ilustriranje svojih prvih knjig pripravljajo. S *Cicibanom* in *Cicidojem* tako zorijo nove generacije ilustratorjev. Otroci nevede prihajajo v stik s svežimi ilustratorskimi prijemi, pokukajo pa tudi v svet, saj za obe reviji

ji poiščemo včasih kakovostna tuja dela (npr. Grimmove pravljice v stripu imenitne nemške ilustratorke R. S. Berner, stripi brez besed uveljavljene belgijske ilustratorke I. Godon).

Enako kot pri ilustraciji je tudi pri leposlovju osnovno merilo objavljenosti estetska dodelanost in izrazna moč. Seveda v reviji za otroke, za zelo različne otroke (in njihove odrasle), ne more prevladovati hermetična lirika, igra z besednimi pomeni in podobami, ampak je treba ponuditi tudi dovolj preprostega humora in zvočne igivosti, tudi dovolj mejnih žanrov, kot so npr. pesmi, ki spodbujajo k ritmičnemu gibanju in k oponašanju, pa izštevank, prstnih in rajalnih iger, rimarij, abecedarij, ugank... in celo didaktične poezije (za štetje, za pomnjenje ipd.). To nikakor ne pomeni, da bi didaktična verzifikacija imela v naših revijah kakršnokoli prednost pred čisto, igrivo poezijo. Se pa v praksi (vrtec, šola, družinsko okolje) kar prepogosto pokaže, čemu dajejo prednost odrasli, ki ne znajo ustvariti primernega razpoloženja za branje pesmi, ki se jim lirika zdi premalo »oprijemljiva« (podobno se godi zahtevnejšim zvrstem glasbe).

V otroškem svetu ločitve med glasbo in liriko nikoli ni bilo, še vedno sta eno, kot pred dawnimi časi v Grčiji; to poskušamo spoštovati in upoštevati. Ker dobra besedila zaslužijo dobre uglasbitve, s pomočjo zunanje urednice, muzikologinje Katje Virant Iršič vsako leto pridobimo nekaj uveljavljenih slovenskih skladateljev resne glasbe, ki se odgovorno posvetijo izbranim lirskim besedilom. V zadnjih petih letih smo objavili dela A. Čopija, J. Goloba, T. Habeta, J. Ježa, B. Jež Brezavšček, A. Kumarja, M. Slosarja, I. Štuheca, B. Vremšaka. Objavljamo slovensko ljudsko peto pesem in že skoraj ponarodele otroške pesmi J. Bitenca in M. Voglar. Ker vemo, da je večina otrok v vsakdanjem življenju deležna (le ali predvsem) tistih glasbenih žanrov in

slogov, ki prevladujejo na prvem in drugem programu nacionalnega radia in na lokalnih radijskih postajah, tj. takšnih in drugačnih popevk, narodnozabavnih viž ipd., izbiramo v naših revijah glasbene zvrsti in sloge, ki otrokovo obzorje širijo, upoštevaje kakovost, večplastnost, dodelanost vsega, kar bomo otrokom ponudili za petje, za poslušanje.

Pomembna nam je torej raznolikost zvrsti in vrst, raznolikost avtorjev in poetik. Viri so zapisi domačega in tujega ljudskega slovstva, domače in prevedene knjige, tuje otroške revije, seveda pa tudi izvirna, še neobjavljena dela sodobnih slovenskih pesnikov in pesnic, pisateljev, pisateljic. Pri iskanju dobrih ljudskih pravljič nam je v veliko pomoč Anja Štefan, pripovedovalka, ki ljudske pravljič zbira, izbira, transkribira, prireja in tako mnoge približa sodobnim poslušalcem/bralcem (npr. še neobjavljene pripovedi iz zakladnice velikega zapisovalca Milka Matičetova).

Seznam vseh avtorjev in avtoric zadnjih desetih let *Cicibana* (in petih *Cicidoja*) bi bil mnogo predolg, naštela jih bom le nekaj. Ponatiskujemo iz del naših klasikov (F. Levstik, J. Stritar, D. Kette, O. Župančič, F. Milčinski, S. Kosovel...) in iz polpretekega obdobja (K. Brenkova, B. Jurca, E. Peroci, F. Milčinski Ježek, L. Krakar, J. Šmit, T. Pavček, K. Kovič, D. Zajc, S. Makarovič, N. Grafenauer, E. Fritz, V. Möderndorfer, B. A. Novak, M. Košuta, P. Kovač...). Med ustvarjalci, ki ta čas pišejo za najmlajše, so v zadnjem desetletju v *Cicibanu* in *Cicidoju* prisotni N. Maurer, B. Štampe Žmavc, B. Gregorič, F. Lainšček, A. Rozman, M. Voglar, M. Planinc, P. Svetina (Rozman in Svetina tudi s prevodi), A. Štefan (tudi s števil-

nimi priredbami ljudskih pravljič), Z. Škerl Jerman, M. Podvornik Alhady (kot prevajalki ljudskih pravljič).

V *Cicibanu* so občasno objavljene tudi dramske igre, vendar skoraj nikoli ne gre za prava dramska oziroma gledališka besedila – ta so namreč praviloma predolga za revijalno objavo (zato jih je v *Cicidoju* še manj kot v *Cicibanu*). Objavljamo pa dramatizacije, včasih dopolnjene s prvinami glasbene pravljič ali z napotki za izdelavo lutk. Osnova dramatizacij so največkrat ljudske pravljič, pogosto živalske s preprosto zgradbo, včasih tudi bolj zapletene čudežne pravljič. Redkost so pravi dramski prizori, npr. humoristične odrske slike, kratki mjuzikli, skeči ipd. Včasih samo s kratko uredniško opombo pod črto nakažemo, da je določena pravljič ali pripovedna pesem kot nalašč za gledališko početje, za igro, morda celo igro z glasbo, saj verjamemo, da so vzgojiteljice, učiteljice skupaj z otroki žive in iznajdljive in si znajo dramatizacijo prirediti tudi same.

Posebno mesto v književni in bralni vzgoji imajo rubrike, ki spodbujajo otrokovo besedno ustvarjalnost in jo povezujejo z likovno in/ali glasbeno, tako da npr. otrok napiše pesem ali zgodbo ob izbrani ilustraciji, opazuje in opisuje likovno umetnino, zapoje lirsko pesem, ob njej zapleše, jo zaigra.

Reviji *Ciciban* in *Cicido* v svojem drugem, neleposlovnem delu ponujata besedila drugih funkcijskih zvrsti, največ je poljudnih in praktičnosporazumevalnih. Poljudna besedila približajo otroku ves »pisani svet« narave in družbe, tehnike in športa, učijo pa ga tudi gledanja vase ter socialne občutljivosti.⁵ Napisana so jasno, jedrnato, natančno in

⁵ V vseh besedilih in ilustracijah, še posebej pa v teh s področja socialnega učenja, se poskušamo skupaj z avtorji zavestno izogibati spolnim, rasnim, verskim in drugim stereotipom ter spodbujati strpnost.

živo, dopolnjena z estetsko ilustracijo in fotografijo. Posebej uporabne in nazorne so Cici Vesele šole na plakatu (take so večinoma vse v *Cicibanu* in nekatere v *Cicidoju*), saj jih lahko damo na razpolago otrokom tudi kot tabelske slike v razredu, igralnici, kotičku. Praktično-sporazumevalna besedila so v *Cicibanu* in *Cicidoju* največkrat navodila za reševanje didaktičnih nalog in ugank. Razumevanje tovrstnih besedil navaja otroka na kasnejše samostojno delo z učbenikom ali delovnim zvezkom.⁶

Je pa še ena vrsta praktičnosporazumevalnih besedil, ki so v reviji vidno ločena od drugih, ki jih ne naročamo in ne urejamo urednice – to so oglasi. Bdimo pa nad zakonitostjo vsebine in oblik (v skladu z Zakonom o medijih) ter nad obsegom oglasnega prostora, ki je omejen z notranjim dogovorom v Založbi. Ker je sedanji Zakon o medijih vsaj kar se tiče oglaševanja za otroke precej ohlapen, se v *Cicibanu* in *Cicidoju* znajdejo tudi oglasi, ki ne nagovarjajo k pametnim nakupom potrebnih reči, ampak zbujaajo umetne potrebe in poželenja, pač v skladu z neizrečeno ideologijo naše sedanje družbe. (Ideologija prejšnje države je bila v otroških revijah zastopana z zgodbami o partizanih in kurirčkah in s kako hvalnico Titu, naš sedanji jari kapitalizem pa poskuša pridobiti pridnega potrošnika.)

Če otroci oglasov ne opazijo, jih nje ne bomo posebej opozarjali. Bolj verjetno pa je, da reklame otroke pritegnejo, vznemirijo. Tudi to je lahko priložnost za vzgojo kritičnega potrošnika, za navajanje na kritično branje/razumevanje besedil. Koliko igrač zares potrebujemo? S koliko igračami se sploh utegnemo igrati? Kaj vemo o zdravi hrani? In kakšno hrano nam ponujajo številni oglasi? Pogovor, voden s takšnimi in podobnimi vprašanji, nam pomaga razumeti naravnost oglasnih sporočil. Verjetno je bralna vzgoja prav na tem področju najtežja.

Ker ni prijetno končati z najtežjim, grem spet k najlepšemu: z dobro otroško revijo stopa bralec/gledalec na vsaki strani v drugačen, drug svet. Drobne umetnine v njej – leposlovne, likovne, glasbene – so večplastne, imajo kaj povedati, strežejo otrokovi potrebi po varnosti in svobodi, po užitku in lepoti. Takšne revija vsebinsko zlepa ni izčrpana, zato je dobrodejna v knjižnem kotičku igralnice, razreda, v šolski ali vrtčevski knjižnici. Zapelje k sproščenim igri, k samostojni uporabi, k pogovoru... Tke bližino med otrokom in odraslim, med otroki v skupini.

Nič hudega, če jo živahne roke po nesreči raztrgajo!

Slavica Remškar

⁶ Iz Cici Veselih šol (vzgojno-izobraževalnih prilog naših revij) pa tudi iz ugankarskih strani so v zadnjih petih letih črpali številni pisci učbenikov in beril za nižje razrede OŠ oziroma za prvo triletno devetletke.